

De nya medaljörerna

Vid sitt årsmöte i Tierp 1962 tilldelade Upplands fornminnesförening f. folkskollärare *Nils J. Nilsson*, Uppsala, och biblioteksvaktmästare *Erik F. G. Holmberg*, Stocksund, sin förtjänstmedalj. De nya medaljörerna berättar här nedan några drag ur sin kulturminnesvårdande gärning.

NILS J. NILSSON

Mina föräldrar var bondefolk och jag fick tidigt börja vara med i jordbruksarbete. Jag är född 23 april 1892 i Lidhult i Småland. Efter folkskolläraryxamen i Göteborg år 1914 innehade jag lärarplatser vid både

ost- och västkusten och ägnade mig vid sidan om min lärargärning åt studier av fiske och navigation. Jag deltog som elev vid en navigationskurs för fiskare i Hovenäset i Bohuslän och genomgick senare två navigationskurser vid navigationsskolan i Göteborg. År 1926 utgav jag en lärobok i navigation och två år senare en fiskerilära. Den förstnämnda har från och med andra upplagan utkommit i samarbete med navigationslärare O. Håborg i Stockholm och är nu ute i nionde upplagan. Utom ovannämnda läroböcker har jag i årsboken Kalmar län 1953 skrivit om fisket vid Smålandskusten och Öland och i Blekingeboken 1957 om blekingsk fiskarkultur. Dessutom har jag utgivit en bok om Bohuslän under titeln »Från havsbandet till inlandet» och två böcker om Karlsöarna. Av uppsatser i andra bokverk kan nämnas »Nordbohuslän» i Natur i Bohuslän, 1959, bokförlaget Svensk Naturs landskapsserie.

Då jag var i tolvårsåldern fick jag för första gången följa med far på en marknadsresa till Halmstad. Vi hade kört den fyra mil långa vägen med oxar, som far skulle sälja på marknaden. Jag passade då på att göra ett strövtåg ned till hamnen och fick där för första gången se ett stort fartyg och en flik av havet. Fartyget var en brigg med kvinnlig galjonsbild och hade nyss kommit in. Man höll på med förtöjningen. Ankarspelet klirrade, tåg halades och firades, och segel beslogos. Det var ett intryck, som med ens etsade sig in i minnet och gav näring åt groende intressen för havet. När jag slutat skolan och skulle välja yrke, hade jag gärna velat gå till sjöss, men mina föräldrar ville inte höra talas därom, och därför valde jag lärarbanan. Jag hade då möjlighet att åtminstone få bo vid sjön och vara tillsammans med fiskare och sjömän. Efter ett kortare vikariat inåt landet sökte jag och erhöll plats i Kapelshamn på Gotland. En bland mina nyförvärvade vänner där hette Helge Dahlquist. Han var mycket intresserad av fiske och hade en egen liten fiskebåt med sprisegelsrigg. Vi kommo överens om att fiska tillsammans och skaffade oss några skötar samt nät och flundreanglar och lågo ute på sjön och fiskade så snart vi därtill hade tillfälle. Ibland försökte vi oss på ljustring med tjärvedsbloss som lyse.

Genom förste intendenten Albert Eskeröd kom jag in på museiverksamhet, först för Nordiska museet och Kalmar länsmuseum, senare för Blekinge museum och från 1958 för Upplandsmuseum. Mitt arbete vid dessa har varit likartad och målet att medelst bilder, föremål och upp-teckningar söka medverka till kännedom om och intresse för fiskenärings utveckling och främjande genom praktiska åtgärder på lång sikt, omfattande inte blott fiskemetoder och redskap utan även den till

fiskenäringen knutna bebyggelsen. Uppsatsen i årets »Uppland» utgör en närmare redogörelse för denna verksamhet och dess syfte.

Ett uppslag i antydd riktning var den av Upplandsmuseet tiden 22 nov. 1961–4 febr. 1962 anordnade utställningen »Från harka till tråll», där fiskets utveckling från primitiva till mekaniserade former åskådliggjordes medelst föremål, bilder, texter, tabeller och föredrag. Även andra kustlandskap borde på detta sätt söka främja fiskets utveckling.

Den förståelse, den välvilja och den glädje jag erfarit under min verksamhet bland kustbefolkningen har varit mig belöning nog. Någon utmärkelse härför har jag inte kunnat tänka mig. Meddelandet om att Upplands fornminnesförening tilldelat mig sin förtjänstmedalj kom som en oväntad men på samma gång glad överraskning, för vilken jag härmed ber få framföra mitt varma tack. Samtidigt ber jag även få tacka Upplandsmuseets tjänstepersonal för angenämt och gott samarbete.

Nils J. Nilsson

ERIK F. G. HOLMBERG

Under barn- och ungdomsåren bodde jag i närheten av Roslagstull i Stockholm. Långa promenader efter Roslagsvägen var inte så ovanliga och allt efter vandringarnas längd ökade intresset för natur och kultur. Danderyd och Täby genomkorsades och alla dess runstenar, forngravar, gamla torp och byggnader fånglade mig starkt. I samma takt som känslan för ortens historia ökade, växte behovet av att söka upplysningar i befintlig litteratur. Men besök på dåtida församlingsbibliotek gav klen resultat. Folkbiblioteken voro på den tiden dåligt utrustade med topografisk litteratur liksom många är det ännu i dag och de större biblioteken var inte på samma sätt som nu tillgängliga för ungdomar. De fåtaliga tidskrifts- och tidningsartiklarna i ämnet fick ersätta de värsta bristerna.

Efter avslutad skolgång och inträdet i arbetslivet har min huvudsakliga sysselsättning varit böcker och bibliotek, som givit nya och vidare aspekter på hembygdsforskningen. När jag sedan som familjefar byggde mig en stuga i Stocksund, där också snart de kommunala uppdragen kommo, stärktes hembygdsintresset ytterligare. Boksamlandet tog fart och de få volymer om Stockholmstrakten jag skaffat mig som yngling har nu fått sällskap av åtskilliga hyllmeter topografisk litteratur. Jag är lycklig nog att nu äga det mesta, som tryckts om upplandsdelen av Stockholms län.

Böckerna har varit till god hjälp vid mina försök att upprätta bibliografier över detta område och samtidigt vara till glädje och nytta för hembygdsforskande vänner och bekanta.

1957 gjorde jag ett försök att genom ABF-avdelningen på orten starta en hembygdsgrupp. Experimentet lyckades, gruppen har nu i det närmaste blivit permanent och fortsätter år för år. Några avdelningar, som voro med från början, finns ännu kvar och kursen har nu fått en kvalificerad ledare i fil. lic. Axel Waldner.

Exemplet smittade av sig till grannkommunerna och genom eldsjälens och ABF-ledarens, trädgårdsanläggare Gunnar Johansson i Djursholm, startades där liknande kurser.

Ett intensivt samarbete inleddes och utöver kursverksamheten har handskrifter i våra kommuners ägo inventerats och katalogiserats. Samma har skett med alla handritade kartor över vårt område från 1600-, 1700- och 1800-talen, vilka förtecknats och till större delen färgfotograferats. En raritet i församlingskyrkans arkiv, nämligen »Danderyd och Lidingö församlingars antiquitets bok, 1772», har helt fotograferats. Så fort ekonomiska möjligheter yppar sig, kommer den att kopieras och tillställas

samtliga kommuner i församlingen, detta för att förhindra förslitning av originalet. På liknande sätt har gamla bilder, vykort och fotografier kopierats och under de sista åren har dessutom fotografisk inventering av den nuvarande bebyggelsen inletts. Det har visat sig vara i »grevens tid», då särskilt den äldre villabebyggelsen mer och mer får lämna plats för nybebyggelse. Närheten av storstaden och den intensiva byggnadsverksamheten är en stor fara för att alla gamla byggnader som, även om de ej hunnit bli »antikvariska», saneras bort. Kommunala arkitekter och ingenjörer hinner tyvärr inte alltid bevaka det som kanske kunde vara av värde att bevara. Fotografisk byggnadsinventering är därför absolut nödvändig, särskilt i kommunerna kring storstaden, om vi inte skall efterlämna en lucka i kulturutvecklingen till våra efterkommande.

För att kunna utnyttja bilderna för kurs- och föreläsungsverksamhet har skioptikonbilder framställts, och tillsammans med Gunnar Johansson och elmontör Sven Hedbom, Djursholm, har för närvarande anskaffats betydligt över 1 000 ljusbilder, varav många i färg. Under lång tid har vi också minst en gång i veckan träffats för att upprätta register över våra samlingar. En del av detta föreligger i stencilerat skick.

Med stöd av deltagare i hembygdscirkeln lyckades jag intressera de kommunala myndigheterna att i samband med nybyggnad av bibliotek även ordna ett kombinerat musik- och hembygdsrum. Att åtgärden var befogad, visar den stora efterfrågan; cirkelverksamhet i hembygdskunskap förekommer där regelbundet varje vecka. Möjligheterna att ordna smärre utställningar av bilder och föremål kring vårt samhälles utveckling har utnyttjats och väckt intresse hos hembygdsvänner i vår kommun. Detta har i sin tur föranlett gåvor av olika slag, såsom böcker och tidningar, konstverk med motiv från orten liksom gamla fotografier och kort. Till de vunna resultaten är det många, som bidragit i större eller mindre omfattning, men särskilt måste bibliotekarien och bibliotekstyrelsen omnämnas.

Bland intressen jag även sätter högt är de årligen återkommande bokbåtsresorna i Stockholms skärgård. Varje vår och höst lämnar »Ellinor av Ekhagen» Lidingö med cirka 2 000 böcker för att läs- och bildningsförstående skärgårdsbor skall få sitt lystmäte. Den personliga kontakten med bibliotekarierna och fördelen av att själv få välja litteratur direkt från välfyllda bokhyllor kan aldrig ersättas av postbefordran per helikopter eller båt. Det är en helt annan skärgård, som kommer en till mötes vid dessa resor, en skärgård, befriad från alla tusenden semesterfirare och sommargäster, en skärgård, som tyvärr mer och mer försvinner.

Jag är glad och tacksam för att i många år ha fått medverka i ideell verksamhet och frivilligt folkbildningsarbete, glad över varje framgång, om än så liten, men den största glädjen gav mig den förnämliga utmärkelse, som Upplands fornminnesförening tilldelade mig i samband med dess årssammankomst våren 1962. Jag förstår att detta förpliktigar och jag kommer, i den mån krafterna står mig bi, att i framtiden göra mitt bästa.

DATA: Född 1910. 8-årig folkskola, lägre och högre avd. Bokbindarlära 5 år hos Normans, Stockholm. Anställd 1930-1946 vid Tekn. Högskolans bibliotek, sedan 1946 vid K. Vitterhetsakademiens bibl. Deltagit i ett flertal kortare folkhögskolekurser, bl. a. på Hemse och i Markaryd. Engagerad i ideell och kommunalpolitisk verksamhet sedan många år.

Erik F. G. Holmberg